

Ane Enke i Bomhuset

af Erling Kristensen

Man fotograferer i vore dage fremmede kloder og stjernetåger tusinder af kilometer ude i rummet. Det er så imponerende, at man er lige ved at få den opfattelse, at videnskaben er almægtig.

Men mangler man kameraet, der vendt tilbage i tiden kan tage billeder af mennesker, der for længst er borte, og som kan fotografere landskaber og ting, der i tidens løb er blevet så forandrede, art de faktisk heller ikke mere er det, de var.

Hvor længe, vi endnu må døje savnet, er i det uvisse . . . Men nu tanken er tænkt, er den vanskelig at slippe igen. Og havde jeg sådan et ønskekamera, ville jeg, nu hvor jeg sætter mig for at mindes mit livs første møde med det trykte ords under, vende søgeren tilbage mod tidsrummet 1902-1904, og jeg ville stille skarpt på et lille hvidkalket hus på en sommerlys sandvej, der med en altid rislende vandgrøft på den ene – og et mysterium af bundløs mosevæld på den anden side – trækker grøftedybe hjulspor tæt forbi husets spejlende ruder.

Men i billedet ville jeg se at få bomstenene – de to rått kløvede granitstolper, der engang gav huset og stedet navn. I det lave englandskab rager de op, syner som to hvasse hugtænder – engang skudt frem af vejkantens græsbløde kæber.

Allerede dengang – i min barndom – var det længe siden, at huset ved det sandede spor var ophørt med at være bomhus, men navnet levede. Og fra den østre ”hugtand’s” øverste skarpe spids hang endnu den svære jernlænke, der før i tiden, spændt med lås fra sten til sten, kun blev fjernet, når de køretøjer, der skulle igennem, havde betalt bompenge.

I sommermånederne, når der kørtes tørv fra moserne på den anden side, var der en særlig spænding i luften om det samtidig så stille sted, for da asede forslæbte øg langs vejens dybe hjulspor og trak de tunge tørvelæs, så det skreg i seletøjet og knagede i vogne og øg. Mange gange hændte det, at skaglereb sprang, stjerne knækkede, og de arme dyr styrtede frem i sporet og tit blev liggende længe, inden de igen kunne rejse sig. Så hvinede piske, skrig og skrål over de styrtede dyr. Der blev bandet afsindigt af tørvekuske, der i deres afmagt var lige så hvide og vilde i øjnene som de krikker, der med benene hjælpeløst strakt fra sig stønnede under svøbeslagenes hvasse byger.

Der var drama på min barndoms sandvej, men når sommeren gik på hæld, blev stilheden tilsyneladende alene med huset og hugtænderne. Men det var kun tilsyneladende, for ved alle årstider sad Ane Enkes næsten lighvide ansigt bag bomhusets sandridsede rude og læste, og det syn lod ingen uberørt.

Det hændte, at der i et eller andet af vejens styrtede øg var sprunget noget, så det aldrig rejste sig mere og på sluffe måtte slæbes herfra. Og man hviskede om, at der i Ane Enke en gang for længe siden også skulle være sprunget noget . . . Det var dengang som sytten årig hun af plejeforældrene blev tvunget til at gifte sig med en efter hendes alder ældgammel mand.

Nu sad hun enke her ved sandvejens hugtænder – i bogstaveligste forstand sad. Sad dag ud og dag ind på den samme stol ved bordenden og læste. Og så nøjagtig i samme stilling, at det lighvide ansigt indrammet af det natsorte hovedklæde altid sås bag den samme rude.

Måske burde jeg skamme mig ved det fotografisk set meget mangelfulde billede, der for mere end halvt århundrede siden af datidens lys eksponeredes ind på mit barnesinds følsomme plade, men jeg skammer mig ikke, for her ved hugtænderne og den dramatiske vej oplevede jeg mit første sindsgrubende møde med det under, bogen er – eller rettere kan være.

Af en eller anden havde jeg lånt et laset eksemplar af Nybyggerne i Canada og var bleven så optaget af det, jeg på bogens første plettede sider oplevede, at jeg umuligt kunne være alene med oplevelsen. Alle, jeg i de dage kom ud for, plagede jeg med bogen og dens højdramatiske oplevelser og hændelser, men ingen havde hverken tid eller sind til at lytte. Og da man også hjemme affærdigede min dirrende begejstring med ja eller

nå, så krammede jeg bogen ind under blusen og gik ør af spænding ud ad sandvejen med hugtænderne og det hvide læsende ansigt bag ruden. Det var ud på eftermiddagen, og den hede vestensol stod lige på, så jeg ikke blot så ansigtet bag solskinsruden, men så helt ind til stuens hvide indervæg, hvor der på et søm hang en gammel merskumspibe med sølvbeslag. Og så modtagelig var mit spæde sid for indtryk, at selv sømmets sorte smedede hoved blev til noget uforglemmeligt.

Med bogen opslået gik jeg, som om jeg læste, frem og tilbage. Og underet skete: Ansigtet bag ruden blev levende. Et øjeblik stod ruden tom, så knirkede det bag gangdøren, og Ane Enke stod i solen, smilede et træt smil og rakte mig med lige så trætte bevægelser ud efter min bog.

Jeg var så spændt, at sveden sprang mig brændende ud af alle porer – for hvad ville hun, der læste så meget, sige til Nybyggerne i Canada ... Hun sagde ingenting, bladede blot lidt frem og tilbage og trak sig læsende ind i stuen, baglæns. Her satte hun sig på sin plads ved vinduet og begyndte at læse – begyndte fra første side at læse højt!

Først stod jeg, så vovede jeg at sætte mig i en halmstol inderst i stuen. Og hun læste og læste os bort fra tid og sted, mens vindueskorsets skygge flyttede sig over bordpladen, og den røde sol alt for hurtigt nærmede sig horisonten ude i nordvest.

Hun læste endnu, da skumringen dunklede stuen, og det var næsten mørkt, da hun gispende af spænding bad mig komme igen den næste dag.

Mere end et halvt århundrede er gået, siden denne dags sol alt for tidligt gik ned, men i erindringen lyser den lige rund, rød og nutidig, lyser over mit livs absolut største boglige oplevelse.

Jeg kom næste dag – og næste igen, sad i halmstolen og lyttede grebet til, hvad der skete på bogens blade, lyttede til den læsendes mærkeligt knitrende stemme og så imod aftenlyset, hvordan solnedgangsrodmænd trak Ane Enkes fine, næsten klassiske profil op med en hårfin rand af lysende guld.

Sammen læste vi alt, hvad jeg ved lån og tusk kunne skaffe til veje. Vi læste ”To års ferie”, ”Robinson Crusoe”, ”Urskovens søn”, ”Tredive år blandt de vilde” og ”Børnene i Nyskoven”, endelig ikke at forglemme. Det blev til mange, mange flere, og jeg undser mig ikke for endnu engang at understrege, at her oplevede jeg det trykte ords mirakel, som jeg trods en verden af boglige glæder aldrig siden har oplevet det.

Engang imellem lod Ane Enke, når jeg kom med nye bøger, som om jeg kom til ulejlighed, men hver gang sagde hendes oplivede udtryk de vrantne ord imod, og hun satte sig og læste, så længe hun kunne se bogstaverne.

Bagefter sad vi i mørkningen og drøftede i åndeløs spænding det, der var sket på bogens blade, og hvad der videre frem kunne tænkes at ville ske. Engang imellem, når det var gået bogens mennesker særligt godt, kunne på deres vegne være så glad, at hun lo. Men så uvant var hendes stemme med at le, at latteren aldrig blev til rigtig latter, men til en række bittesmå knitrende strubelyde.

Fra Ane Enkes lille stue gik fantasien til fjerne egne, der var fyldte med spænding: Til Canadas sne, Robinson Crusoes sære og farlige ø, Sumatras tordenhede jungle og til Nyskovens rimede vinterverden, hvor gamle Jakob og børnene levede deres friske men farlige liv. Og så sikkert fandt bøgernes fiktive mirakler vej til sindets lønligste gemmesteder, at jeg endnu husker hver enkelt bogs særlige lugt, som jeg stadigvæk identificerer med bogens tekst. Og lige så sikkert er duften tilsat en fin anelse af Ane Enkes stivede forklæder og den altid kølige duft af teglstensgulvets gnistrende hvide strøsand.

Den eneste bog, der ikke lugtede godt, var Ingemanns ”Landsbybørnene”. I den var der et kvindemenneske, der blev kaldt vampyr ... Jeg har aldrig siden læst bogen og ved ikke, om det var skildringen af hende, der fik hele bogen fra fra bind til blade til at lugte usund. Men der var et eller andet her, som også var Ane Enke imod – for en aften, mens det endnu var lyst, smed hun den lukkede bog til mig, og den blev aldrig læst færdig.

Min barndoms dramatiske vej er for længst asfalteret, vældhullernes sorte øjne, der engang spejlede himlen med bundløs skarphed, er drænet bort. Hugtænderne er slået til skærver, og der, hvor Ane sad enke bag den grønne rude, ligger nu et ganske almindeligt hus ... Vejen befærdes fortrinsvis af skramlende lastbiler, og stedets fortidige spænding er der ingen, der mere ved noget om. Alt er borte, og det jeg her skriver må nødvendigvis forme sig som en nekrolog: En nekrolog over mit barnesinds uforglemmelige møde med det trykte ords magi ...

Når jeg nu ikke så sjældent møder vor tids tvivl på bogens betydning, så er jeg straks tilbage i stuen ved sandvejen, sidder der lykkelig fyldt af oplevelsernes spænding, mens tunge tørvevogne som mørke silhuetter langsomt knirker forbi, og nedgangssolens rødme lægger guldrande over Ane Enkes skumrende profil.

I et sådant øjeblik føler jeg mig i en ubetalelig gæld til de forfattere, der skrev bøgerne, og til Ane ... Hvem jeg skylder mest, bliver jeg nok aldrig i stand til at gøre op. Men det falder mig naturligt her at lade hendes navn stå sidst.